

УДК 378.147:811.161.2"242/243:378/6:61
DOI 10.11603/m.2414-5998.2022.4.13643

А. В. Вихрущ

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-4177-4614>

М. П. Тишковець

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-0102-240X>

В. С. Глушок

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-8662-1670>

Тернопільський національний медичний університет імені І. Я. Горбачевського МОЗ України

ПРОФЕСІЙНА ЛІНГВОДИДАКТИКА В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ «МЕДСЕСТРИНСТВО»

A. V. Vykhruhch, M. P. Tyshkovets, V. S. Hlushok

I. Horbachevsky Ternopil National Medical University

PROFESSIONAL LANGUAGE TEACHING IN THE SYSTEM OF TRAINING SPECIALISTS IN THE SPECIALTY "NURSING"

Анотація. Важливим етапом сучасної науки стане перехід до встановлення закономірностей. Це ключове слово особливо важливе для гуманітарних наук, де основною загрозою виступає описовість. Зауважимо, що це також важливий первинний елемент наукового пошуку. Водночас без пошуку причин і прогностичної оцінки важко досягнути рівня узагальнень, важливих для теорії та практики. Саме недостатня увага до закономірностей як основи навчально-виховного процесу обумовлює упродовж століть скептичне ставлення до педагогіки вищої школи. Вважається, що добрий фахівець може навчати, опираючись на фахові знання, інтуїцію, практичний досвід. Це помилкове твердження інколи справджується, а частіше ні. Проблема загострюється в сучасних умовах. В аудиторії університетів приходять нове покоління студентів із достатнім рівнем інформаційної культури, високими потребами, знанням іноземних мов. Зауважимо, що потреби практики випереджують можливості теоретичних концептів. Можливо, це і є однією з причин постійних заяв про кризу в науці. На нашу думку, це криза зростання, переходу на якісно новий рівень навчання й учіння. Поява в медичних університетах центрів симуляційного навчання як принципово нового дидактичного засобу підтверджує необхідність подальшого пошуку оновлених засад навчання та учіння. Прогностична оцінка експертів Римського клубу про «інтегральне мислення» зайвий раз підтверджує актуальність проблеми.

Ключові слова: закономірність; дидактика; розвиток; особистість.

Abstract. An important stage of modern science will be the transition to the establishment of regularities. This keyword is especially important for the humanities, where descriptiveness is the main threat. It should be noted that this is also an important primary element of scientific research. Meanwhile, it is difficult to reach the level of generalizations that is important for theory and practice without searching for causes and prognostic assessment. It is the lack of attention to regularities as the basis of the educational process that has caused a skeptical attitude to higher school pedagogy over the centuries. It is believed that a good specialist can teach basing on professional knowledge, intuition, and practical experience. This false statement sometimes comes true, whereas sometimes does not. The problem is exacerbated in modern conditions. A new generation of students with a sufficient level of information culture, high needs, and knowledge of foreign languages is entering university classrooms. It should be mentioned that the needs of practice precede the possibilities of theoretical concepts. Perhaps this is one of the reasons for constant statements about a crisis in science. In our opinion, this is a crisis of growth, transition to a qualitatively new level of teaching and learning. The emergence of simulation training centers in medical universities as a fundamentally new didactic tool confirms the need to further search for updated principles of teaching and learning. The prognostic assessment of the experts of the Club of Rome about "integral thinking" once again confirms the urgency of the problem.

Key words: regularity; didactics; development; personality.

Вступ. Підготовка висококваліфікованих фахівців за спеціальністю 223 «Медсестринство», спеціалізація «Сестринська справа» потребує оновлення системи науково-методичного забезпечення. Стандарт вищої освіти України за спе-

ціальністю «Медсестринство» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, затверджений і введений у дію наказом Міністерства освіти і науки від 5 грудня 2018 р. № 1344, передбачає вирішення ряду складних завдань, зокрема розвиток здатності до абстрактного мислення, аналізу та

© А. В. Вихрущ, М. П. Тишковець, В. С. Глушок

синтезу, спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово, навички використання інформаційних і комунікаційних технологій, працювати в команді, удосконалювати навички міжособистісної взаємодії, вміння діяти на основі етичних міркувань [9]. Важливо й те, що матриця відповідності визначених Стандартом компетентностей дескрипторам НРК передбачає не лише знання й уміння, автономію та відповідальність, але й комунікацію. Зауважимо, що автори запропонували своєрідну програму розвитку комунікативних умінь, серед яких: здатність донести власні переконання, комунікативний досвід у процесі адекватного сприйняття і розуміння, зрозуміле і недвозначне донесення власних висновків, знань та пояснень, що їх обґрунтовують до фахівців та нефахівців, здатність ефективно формувати комунікаційну стратегію у професійній діяльності, донести до пацієнтів, членів їх родин, колег свою професійну позицію, створювати сприятливий мікроклімат при здійсненні медсестринських втручань, забезпечувати довірливі відносини з пацієнтами, проводити психотерапію, виконувати комунікативну роль між особами, які мають до даного випадку відношення, психологічна підтримка пацієнтів із метою відновлення їхнього психічного та фізичного здоров'я, повернення до активного життя, дотримання етичних принципів та деонтологічних норм у спілкуванні з пацієнтами та їх оточенням, володіння навичками психотерапії в спілкуванні з пораненими та покаліченими, забезпечення роботи в команді [10]. Ми звернули стільки уваги на цей документ тому, що це, власне кажучи, своєрідна програма, яка визначає напрямки діяльності відповідних кафедр. Не випадково Міністерство охорони здоров'я України затвердило план заходів «Рік медсестринства в Україні 2020». План передбачав розробку й затвердження відповідних обласних заходів, соціологічні дослідження, вивчення ставлення суспільства до медичних сестер та братів, проведення фокус-груп і семінарів, організацію Всеукраїнської конференції «Актуальні проблеми медсестринства» і Всеукраїнського форуму «Рік медсестринства в Україні 2020», щорічного Всеукраїнського конкурсу серед медичних сестер і братів «Лідери змінюють світ», інформаційної кампанії до Міжнародного року медсестринства 2020 «Медсестринство важливе!» [8]. Історики медсестринської справи, можливо, будуть розглядати 2020 рік як початок нового етапу, системних змін професійної діяльності, а відповідно і професійної підготовки фахівців у закладах медич-

ної освіти. Для вирішення поставлених завдань покликає і координаційна рада з розвитку медсестринства, положення про яку затверджено наказом МОЗ України від 27.08.2021 р. № 1794.

Численні кандидатські та окремі докторські дисертації дозволили авторам досягнути рівня визначення окремих закономірностей організації навчального процесу і професійної діяльності медсестер. Виокремимо докторську дисертацію С. Ястремської «Теорія і методика професійної підготовки майбутніх магістрів сестринської справи у вищих медичних навчальних закладах засобами дистанційного навчання» (2018).

У контексті досліджуваної проблеми відзначимо монографію «Комунікації в охороні здоров'я», автори якої запропонували оригінальну інноваційну систему, яка передбачає: «Створення галузевого ресурсного центру комунікацій, який забезпечує науково-методичний та навчально-організаційний супровід комунікацій в охороні здоров'я; запровадження компетенцій медичних працівників з питань комунікативної діяльності, які залежать від рівня надання медичної допомоги та займаної посади; створення системи підготовки медичних працівників з питань комунікативної діяльності, які базуються на компетентнісному підході; запровадження сучасної системи управління комунікаціями на всіх рівнях управління в системі охорони здоров'я з розробкою моделей взаємовідносин суб'єктів та об'єктів комунікативного впливу системи комунікацій в охороні здоров'я та управління комунікаціями; запропоновано сегментацію населення на цільові групи комунікативного впливу в залежності від мети та рівня комунікативного впливу з визначенням особливостей, коли одні і ті ж учасники процесу комунікацій можуть виступати як об'єктом, так і суб'єктом комунікативного впливу; розроблено методику оцінки ефективності комунікативних програм та заходів в охороні здоров'я» [3].

Війна в Україні обумовила появу нових нормативних документів, змін у системі охорони здоров'я. О. Зеленська, привітавши медичних сестер із професійним святом, подякувавши за порятунок життя українців у часи війни, підкреслила: «Сьогодні у світі відзначають День медичної сестри. Та від 24-го лютого в Україні ця професія набула особливого значення. Адже війна перетворила наших медсестер на відважних бійців медичного фронту, які щодня у найгарячіших точках, ризикуючи власним життям, рятують українців ... акушерка Віра

Целик з першого дня війни приймала пологи у бомбосховищі Чернігівського пологового. Акушерка 46 днів під постійними бомбардуваннями жила разом з породілями та малюками, дбаючи про них, як про рідних. Медсестра Алла Чернець організувала роботу Тростянецької міської лікарні від перших обстрілів і допоки будівлю не зруйнували повністю. Під прицільним вогнем танків вона рятувала людей, організовуючи евакуацію поранених і хворих. Медсестра Оксана Баландіна, повертаючись з нічного чергування в Лисичанській лікарні, потрапила з чоловіком під авіабомбардування. Вона прикрила собою чоловіка і втратила дві ноги, врятувавши його. Медсестра Світлана Клименко втратила сина під Маріуполем, чоловік-медик зник на війні безвісти. Попри біль вона продовжила працювати в Іванківській лікарні під час окупації... Й це лиш деякі історії: тисячі медсестер лишилися на посту в українських лікарнях. Перев'язувати, асистувати, піклуватися, лікувати, втішати, евакуювати, шукати ліки. Бути пацієнтам не лише сестрою, а й мамою чи дочкою. Низький вам за це уклін» [2]. 7 травня 2022 р. В. Ляшко заявив, що від початку війни в Україні загинуло 10 медичних працівників, а понад 40 поранено. Такі факти повинні аналізуватися на заняттях, впливати на систему цінностей молоді, формувати в майбутніх медсестер почуття професійної відповідальності, патріотизму.

Мета статті. У даній роботі продовжується пошук закономірностей у дидактиці вищої школи. Особлива увага звертається на теоретичні узагальнення щодо підвищення ефективності навчального процесу. Пропонується авторська концепція розвитку творчих здібностей студентів при вивченні предметів гуманітарного циклу.

Теоретична частина. Головну увагу доцільно звернути на закономірності навчального процесу. Свідомо чи несвідомо автори уникають цієї проблеми, розуміючи її складність. Очевидно, що дослідження досягає рівня науки, коли вчені зможуть встановити і перевірити на практиці закономірності процесу, який вивчається. Філософи дійшли висновку, що закон або закономірність як певна тенденція передбачає три основні завдання: опис, пошук причин, передбачення. Опис досягається переходом від аналізу до синтезу, вміння опрацювати значні масиви інформації, використання переваг компаративістики, щоб заново не відкривати те, що віддавна відомо в інших країнах. Пошук причин потребує значно вищого рівня узагальнень. Прогностична оцінка дозволяє визначити якісні харак-

теристики роботи, уникнути хаотичності, швидко реагувати на виклики сучасності.

Філософія може допомогти дидактиці при розв'язанні багатьох питань. По-перше, наукове обґрунтування суті системи базових питань, таких, як: закон, система, розвиток; людина, індивід, особистість; виховання, освіта, педагогіка; інформація, навчання, учіння. Не випадково популярними стали книги з назвами: «Філософія освіти», «Філософія дидактики», «Філософія управління». По-друге, для розуміння пріоритетних завдань необхідна оцінка змін у суспільстві. Як приклад розглянемо одну з книг відомих українських філософів, які дійшли висновків про визначальну роль освіти в процесі *переходу* від індустріального до науково-інформаційного суспільства, вимог глобалізованого світу, проблеми людиноцентризму, змін у системі цінностей, пошук імперативів, які структурують реальність, підміну культури «технологією, соціотехнікою, політтехнологіями», втрату сенсу життєдіяльності, конфлікт цивілізацій, проектність освітніх систем у майбутнє, перетворення знання в мудрість, катарсис мислення, перехід від локально-стабільного до інтегративного рівня, розвиток творчих потенцій людини [5, с. 497–508].

Для пошуку закономірностей у дидактиці важко переоцінити роль психології. Важливим є висновок С. Д. Максименка про психічні явища й суть особистості. На його думку: «Психічні явища людини насправді не існують окремо і розрізнено. У своїй сукупності вони складають унікальний і неповторний візерунок – психологічну цілісність (міжфункціональну психологічну систему). Лише знання структурно-динамічних закономірностей такої цілісності може забезпечити нам як розуміння окремих її складових (психологічних функцій), так і усвідомлення сенсу існування людини і шляхів оптимізації цього існування. Ця цілісність і нерозривна єдність психіки людини і є те, що утворює особистість. Особистість – це форма існування психіки людини, яка являє собою цілісність, здатну до саморозвитку, самовизначення, свідомої предметної діяльності й саморегуляції, та має свій унікальний і неповторний внутрішній світ. Самоконтроль та саморозвиток як фундаментальні якості особистості підкреслюються у різних підходах. Так, зокрема, Л. І. Божович визначає особистість як такий рівень розвитку індивіда, котрий уможливує здійснення ним контролю над подіями власного життя та над самим собою» [7, с. 11]. У цих думках є два аспекти. Перша частина

заслуговує на однозначне схвалення. Автор підкреслює неповторність особистості, важливість закономірностей, складну системність явищ. А щодо визначення поняття «особистість» виникають запитання. Маємо на увазі розуміння особистості як форми існування психіки, самоконтроль, який очевидно властивий і на нижчих рівнях особистісного розвитку. Надалі автор повертається до цих питань, підкреслюючи, що особистість «має такі змістові (ключові) ознаки: цілісність, унікальність, активність, вираження, відкритість, саморозвиток і саморегуляція» [7, с. 12].

Окремої дискусії потребує проблема обдарованості. На думку українського психолога Георгія Балла, у «найзагальнішому плані успішність людини визначається, з одного боку, її ресурсами, або, інакше кажучи, потенціалом, який в обдарованих людей, як би не визначати обдарованість, вищий, ніж в інших, а, з іншого боку, здатністю до реалізації вказаного потенціалу» [1, с. 5]. На особливу увагу заслуговують висновки щодо критеріїв успішності особи, основані на оцінці позитивного внеску у буття, при цьому важливим є дотримання принципових вимог: «а) буття має розглядатися у єдності його ієрархічних рівнів – від індивідуального, через малі й великі спільноти, до яких входить індивід, аж до загальнолюдського (і водночас через навколишні екосистеми, аж до загальнопланетарної) і навіть, гіпотетично, до космічного; б) внесок має бути позитивним, тобто нести у світ добро, істину і красу; в) він має стосуватися як поточного стану різних сфер буття, так і перспектив на майбутнє. З цього погляду, на першорядну увагу заслуговують внески до культури – трактованої широко, як система складників буття, що є носіями соціальної пам'яті та соціально значущої творчості... Подібно до рівнів буття, виокремлених у п. «а», розглядаються різні модуси культури: загальнолюдський, особливі (що характеризують різні людські спільноти) та індивідуальні, які варто пов'язувати з поняттям особистості... Успішні обдаровані люди є головними творцями культури. Як писав М. М. Рубінштейн, «культура збагачується індивідуальностями. Чим індивідуальніші творча сила та її продукт, тим багатша, нехай спочатку і потенційно, культура»; г) є бажаним, щоб внески особи до буття поширювалися на якомога ширший діапазон його рівнів та модусів культури; д) є бажаним також, аби внески до різних рівнів буття й модусів культури були гармонійно узгоджені один з одним» [1].

Зауважимо ще одну важливу особливість. Маємо на увазі суперечність між теоретичними концептами і реальністю. У працях закордонних авторів знаходимо концепти високого теоретичного рівня і водночас недостатню кількість конкретних рекомендацій щодо досягнення мети. Не випадково С. Д. Максименко, аналізуючи заочну дискусію В. Франкла з А. Маслоу та К. Роджерсом із приводу пріоритетності смислу чи самоактуалізації, дійшов парадоксального, на перший погляд, висновку, що в дискусії неправі всі, оскільки «вони шукають центральне і суттєве не в об'єкті дослідження (особистості), а у своєму уявленні про цей об'єкт. Але ж це – речі зовсім різні. Якщо ж говорити про особистість, яку треба вивчати, тобто про живу конкретну людину, то для неї центральним є весь життєвий шлях, і все, що є на ньому, – першочергове, домінантне і надсуттєве: від конфлікту на роботі до екзистенційних проблем смислу буття. Тому ми й вважаємо, що науковий підхід до проблем розвитку особистості мусить адекватно відображати цей процес, а не вигадувати його» [7].

Для пошуку закономірностей у дидактиці важливо врахувати ще один висновок методологічного рівня. Маємо на увазі висновки Г. Балла, який писав: «Однією із зазначених універсальних об'єктивних закономірностей буття є тенденція до врівноважування компонентів реальних систем, зокрема активної підсистеми та її середовища. Реалізація цієї тенденції за умови, що активна підсистема не руйнується і, понад це, підтримуються певні параметри її функціонування, саме й описується за допомогою широкого поняття адаптації. Адаптація, у цьому сенсі, завжди здійснюється як єдність протилежно спрямованих процесів, що їх П'яже описав, скориставшись термінами «акомодація» й «асиміляція». Перший із них модифікує функціонування активної підсистеми відповідно до властивостей середовища (саме цей процес, по суті, позначають терміном «адаптація», вживаючи його у найбільш поширеному вузькому сенсі); другий же процес змінює певні компоненти середовища, переробляючи їх згідно зі структурою активної підсистеми, або залучає їх до схем її функціонування. Ці два процеси завжди опосередковують один одного, але щоразу якийсь із них відіграє провідну роль у цілісному процесі, який складається з цих двох, визначаючи його головну функцію, а другий процес відіграє підпорядковану (хоч важливу) роль, забезпечуючи перебіг першого. Наприклад, процес сприймання є за своєю головною функцією акомо-

даційним, бо створює перцептивні моделі, котрі мають адекватно відображати навколишній світ, тобто пристосовуватися до нього. Але цей процес неможливий без асиміляційної складової, яка реалізується, зокрема, у перцептивних діях. Натомість ручна робота з виготовлення якогось виробу є за своєю головною функцією асиміляційним процесом, бо змінює певну частину навколишнього світу за законом, визначеним людиною-суб'єктом. Але цей процес забезпечується акомодативними, у їхній головній функції, перцептивними процесами» [1]. Останнім часом дослідники звертають увагу на проблему інформаційного тоталітаризму. Певною мірою ця тема буде важливою і для закладів вищої освіти. Тут виховується еліта нації, тут розвиваються особистісні якості, які будуть визначати успішність професійної діяльності. В умовах як війни, так і мирного часу тоталітарні режими будуть прагнути впливати на свідомість не лише своїх громадян, але й інших народів. Не втрачають актуальності висновки відомого психолога, який стверджував: «Окреслюючи суспільну шкоду від тоталітарних режимів, слід брати до уваги не лише вбивства, тортури та інші прямі прояви насильства, а й те, що ці режими ставлять людей, передусім найобдарованіших, у ситуацію неприродного, як для духовно розвиненої людини, морального вибору і відтак, за будь-якого результату вибору, завдають цим людям важких психологічних травм. А це не може не позначатися на їхньому (а отже, й суспільному) творчому потенціалі» [1]. Зауважимо, що вітчизняна психологія поступово підіймається на якісно новий рівень, суттєвою особливістю якого є вдале поєднання високого теоретичного рівня з конкретними методичними рекомендаціями [6]. Викликають зацікавленість також спроби узагальнення «ідеї університету» [4]. Пріоритетною залишається проблема пошуку закономірностей у дидактиці вищої школи. Розглянемо розв'язання цього питання в одному з найкращих підручників педагогіки І. П. Підласого, який присвятив цій проблемі окремий розділ. На думку відомого українського вченого, закономірності є фундаментом дидактичної теорії. Основні закономірності поділяються автором на шість груп: процесуальні (мета, зміст, методи, засоби, способи, форми педагогічного співробітництва), гносеологічні (пізнання об'єктивної дійсності, фактів і законів природи і суспільства, себе), кібернетичні (циркуляція інформаційних потоків, управління засвоєнням інформації), психологічні (пізнавальна діяльність,

спілкування, співробітництво), організаційні (організація праці, матеріально-технічне забезпечення, стимулювання, продуктивність), соціологічні (соціальна взаємодія, значущість навчання). І. П. Підласий для кожної загальної закономірності пропонує систему часткових закономірностей. Наприклад, для процесуальних закономірностей пропонується 15 часткових закономірностей: пропорційна залежність результатів від тривалості навчання, обернено пропорційна залежність продуктивності засвоєння знань від кількості матеріалу, залежність результативності навчання від усвідомленої мети, ефективність діяльнісного підходу тощо. Зауважимо лише один дискусійний аспект проблеми. Необхідна диференціація закономірностей, відокремлення їх від принципів, методів навчання і учіння. За аналогією з філософією доцільно виокремити декілька основних закономірностей, на основі яких будуть виводуватися теоретичні засади дидактики. Назвемо лише один приклад. У недалекому минулому популярністю користувався висновок невідомого автора, запозичений у британських бібліотеках: «Від живого споглядання до абстрактного мислення, а від нього до практики такий діалектичний процес пізнання істини, пізнання об'єктивної реальності». Мало хто звертав увагу на той факт, що діалектика передбачає не лише лінійну послідовність процесу, але й зміну послідовності. За певних обставин на першому місці може бути практика, а при певних умовах – абстрактне мислення.

Завершуючи статтю, зауважимо, що загальні дидактичні закономірності повинні враховувати вікові особливості розвитку людини. А тому очевидно є необхідність пошук закономірностей від дошкільного віку до старості. Нерозуміння цих питань завдає шкоди на індивідуальному рівні, а також негативно впливає на розвиток країни.

Підкреслимо важливість пошуку закономірностей розвитку творчих здібностей майбутніх лікарів. Для розв'язання цієї роботи викладачі кафедри української мови ТНМУ використовують систему творчих завдань: діалоги, спрямовані на вивчення особистісних якостей, рецензування виступів фахівців, самооцінку, визначення головної думки, звернення до експертів, поетичний конкурс «Мова рідна, слово рідне», підготовку опорних схем, проблемні ситуації, «мозкову атаку», кейс-метод.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Назвемо перспективні напрямки подальших досліджень. Необхідна системна оцінка якості відеоматеріалів, які повинні бути стандартизовані

та доступні студентам, викладачам, фахівцям у процесі підвищення кваліфікації. Як приклад можна назвати інформацію директорки Центру розвитку медсестринства МОЗ України Катерини Балабанової щодо роботи медсестри в умовах війни. Важливою є спільна робота фахівців для дефініювання, на засадах вимог логіки, системи базових понять. Моделювання навчального процесу, експертна оцінка, вивчення думки викладачів і студентів дозволять досягти якісно нових результатів навчання і учіння. Значні невикористані можливості має праксеологія, яка в поєднанні з акмеологією дозволить перейти до інтегрального мислення, яке, на думку експертів римського клубу, забезпечить оптимальні відповіді на виклики глобалізованого світу. Системні компаративістичні дослідження сприятимуть використанню досвіду інших країн. Розвиток психодидактики дозволить наблизитися до розуміння глибинних закономірностей навчального процесу. Сучасні філософи починають розробляти порівняно новий напрям досліджень, щодо наукового *обґрунтування логіки запитань*, що відіграє важливу роль в окремих видах професійної діяльності, достатньо згадати анамнез і ятрогенію в медицині. Це підвищить рівень наукових досліджень, поліпшить якість

експертних оцінок. В Україні недостатня кількість монографій, дисертацій, присвячених проблемі академічного письма, особливо початковим етапам на рівні учнів, студентів, аспірантів. Виокремимо перспективність ідеї раннього наукового старту. Цікавими та перспективними стануть монографії, присвячені систематизації, класифікації, динаміці помилкових дій учасників навчального процесу, основ редагування наукових текстів. Доцільною є подальша диференціація, врахування специфіки діяльності медичного персоналу. Як приклад можна назвати вивчення особливостей сестринського догляду в онкології [11, с. 9]. Тому в найближчому майбутньому можна очікувати на появу нових праць із питань закономірностей у дидактиці вищої освіти, закономірностей навчального процесу в закладах вищої освіти відповідного спрямування, а відтак і закономірностей конкретної спеціалізації. Логічним завершенням цього етапу стануть підручники нового покоління, які поєднують досвід минулих років із можливостями електронних засобів, врахують досягнення педагогічної персонології, сприятимуть розвитку інтегрального мислення особистості.

Список літератури

1. Балл Г. Успішність обдарованої людини у контексті її взаємодії із соціокультурним середовищем / Г. Балл // Психологія особистості. – 2016. – № 1 (7). – С. 5–15.
2. Зеленська розповіла історії медсестер, які рятували життя українців на війні. 12.05.2022 р. Укрінформ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3481802-zelenska-rozpovila-istorii-medsester-aki-ratuvali-zitta-ukrainsiv-na-vijni.html>.
3. Знаменська М. А. Комунікації в охороні здоров'я : монографія / М. А. Знаменська, Г. О. Слабкий, Т. К. Знаменська. – К., 2019. – 194 с.
4. Ідея Університету : антологія / [упоряд.: М. Зубрицька, Н. Бабалик, З. Рибчинська]; відп. ред. М. Зубрицька. – Львів : Літопис, 2002. – 304 с.
5. Кремень В. Г. Філософія управління / В. Г. Кремень, С. М. Пазиніч, О. С. Пономарьов. – 2-ге вид, доповн. і перероб. – Х. : НТУ «ХПІ», 2008. – 524 с.
6. Культуротвірна функція психологічної науки : монографія / за ред. Г. О. Балла. – К. ; Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. – 264 с.
7. Максименко С. Д. Теоретико-методологічні проблеми психології особистості / С. Д. Максименко // Психологія і особистість. – 2016. – № 1 (9). – С. 9–17.
8. Про затвердження плану заходів Міністерства охорони здоров'я України «Рік медсестринства в Україні 2020» : наказ МОЗ України від 19.12.2019 р. № 2561 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : 9-2561-prozatverdzhennya-planu-zakhodiv-ministerstva-okhoroni-zdorov-ya-ukrajini-rik-medsestrinstva-v-ukrajini-2020.
9. Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 223 «Медсестринство» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти : наказ МОН України від 05.12.2018 р. № 1344 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/12/21/223-medsestrinstvo-bakalavr.pdf>.
10. Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 223 «Медсестринство» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти : наказ МОН України від 24.06.2022 р. № 589 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/86888/.
11. Професійна медична комунікація українською мовою лікаря з пацієнтом : посіб. для іноземних студ. / [А. В. Вихрущ, І. Д. Драч, І. Я. Заліпська та ін.]; за ред. А. В. Вихруща, І. Я. Заліпської. – Тернопіль : ТНМУ, 2021. – 204 с.

References

1. Ball, H. (2016). Uspishnist obdarovanoi liudyny u konteksti yii vzaiemodii iz sotsiokulturnym seredovyschem [The success of a gifted person in the context of his interaction with the sociocultural environment]. *Psykhologhiia osobystosti – Personality Psychology*, 1(7), 5-15 [in Ukrainian].
2. Zelenska rozpovila istorii medsester, yaki riatuvaly zhyttia ukraintsiv na viini. 12.05.2022 r. Ukrinform [Zelenska told the stories of nurses who saved the lives of Ukrainians during the war. 05/12/2022. Ukrinform]. Retrieved from: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3481802-zelenska-rozpovila-istorii-medsester-aki-ratuvali-zitta-ukrainciv-na-vijni.html> [in Ukrainian].
3. Znamenska, M.A., Slabkyi, H.O., & Znamenska, T.K. (2019). *Komunikatsii v okhoroni zdorovia [Communications in health care]*. Kyiv [in Ukrainian].
4. Zubrytska, M., Babalyk, N., & Rybchynska, Z. (2002). *Ideia Universytetu: antolohiia [The Idea of the University: An Anthology]*. Lviv: Litopys [in Ukrainian].
5. Kremen, V.H., Pazynich, S.M., & Ponomarov, O.S. (2008). *Filosofiiia upravlinnia [Management philosophy]*. (2-nd ed., rev.). Kharkiv: NTU «KhPI» [in Ukrainian].
6. Ball, H.O. (Ed.). (2014). *Kulturotvirna funktsiia psykhologichnoi nauky [Culture-creating function of psychological science]*. Kirovohrad: Imeks-LTD [in Ukrainian].
7. Maksymenko, S.D. (2016). Teoretyko-metodolohichni problemy psykhologhiia osobystosti [Theoretical and methodological problems of personality psychology]. *Psykhologhiia i osobystist – Psychology and Personality*, 1(9), 9-17 [in Ukrainian].
8. Nakaz MOZ Ukrainy Pro zatverdzhennia planu zakhodiv Ministerstva okhorony zdorovia Ukrainy «Rik medsestrynstva v Ukraini 2020» vid 19.12.2019 r. № 2561 [Order of the Ministry of Health of Ukraine On the approval of the action plan of the Ministry of Health of Ukraine “Year of Nursing in Ukraine 2020” dated 12/19/2019 No. 2561]. Retrieved from: [9-2561-pro-zatverdzhennia-planu-zakhodiv-ministerstva-okhoroni-zdorov-ya-ukrajini-rik-medsestrynstva-v-ukrajini-2020](https://zakazh.gov.ua/zakazh/9-2561-pro-zatverdzhennia-planu-zakhodiv-ministerstva-okhoroni-zdorov-ya-ukrajini-rik-medsestrynstva-v-ukrajini-2020) [in Ukrainian].
9. Nakaz MON Ukrainy Pro zatverdzhennia standartu vyshchoi osvity za spetsialnistiu 223 «Medsestrynstvo» dlia pershoho (bakalavrskoho) rivnia vyshchoi osvity vid 05.12.2018 r. № 1344 [Order of the Ministry of Education and Culture of Ukraine On the approval of the standard of higher education in specialty 223 “Nursing” for the first (bachelor’s) level of higher education dated 05.12.2018 No. 1344]. Retrieved from: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/12/21/223-medsestrynstvo-bakalavr.pdf> [in Ukrainian].
10. Nakaz MON Ukrainy Pro zatverdzhennia standartu vyshchoi osvity za spetsialnistiu 223 «Medsestrynstvo» dlia pershoho (bakalavrskoho) rivnia vyshchoi osvity vid 24.06.2022 r. № 589 [Order of the Ministry of Education and Culture of Ukraine On approval of the standard of higher education in the specialty 223 “Nursing” for the first (bachelor’s) level of higher education dated June 24, 2022 No. 589]. Retrieved from: https://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/86888/ [in Ukrainian].
11. Vykhruhshch, A.V., & Zalipska, I.Ia. (Eds.). (2021). *Profesiina medychna komunikatsiia ukrainskoiu movoiu likaria z patsientom [Professional medical communication in Ukrainian between a doctor and a patient]*. Ternopil: TNMU [in Ukrainian].

Отримано 19.12.22
Рекомендовано 27.12.22

Електронна адреса для листування: vykhruhshchav@tdmu.edu.ua